

Тетяна В'ячеславівна Комарова

Кафедра міжнародного права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Харків, Україна

ОРГАНІЗАЦІЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Анотація. Суд справедливості Європейського Союзу, у складі Суду справедливості й Загального суду, став тим інститутом, що сприяв становленню правової системи Європейського Союзу, яка набула унікальних рис, що відрізняють її від усіх інших правових систем. Внутрішня побудова судових інстанцій в ЄС відбиває їх різне функціональне призначення. Через те, що Суд справедливості виконує конституційні функції, розглядаючи найважливіші для правопорядку ЄС позови від інститутів ЄС, держав-членів і преюдиціальні звернення від їх національних судів, засідання цього Суду проводяться у складі палат або Великої палати. У той же час Загальний суд відкриває провадження за позовами приватних осіб, які більш схожі на адміністративні (правосудні функції), тому справи у Загальному суді можуть розглядатися суддею одноособово. У цілому еволюція судової системи ЄС, з одного боку, певним чином віддзеркалює успіхи європейської інтеграції та ефективність механізмів судового захисту, а з другого – підтверджує необхідність удосконалення цих механізмів, що важливо для теоретичного осмислення, власне, практики Суду й тенденції розвитку судової системи.

Ключові слова: Європейський Союз, судова система Європейського Союзу, юрисдикція Суду справедливості ЄС, європейська інтеграція.

Татьяна Вячеславовна Комарова

Кафедра международного права
Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого
Харьков, Украина

ОРГАНИЗАЦИЯ СУДЕБНОЙ СИСТЕМЫ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА

Аннотация. Суд справедливости Европейского Союза в составе Суда справедливости и Общего суда стал тем институтом, который способствовал становлению правовой системы Европейского Союза, которая, в свою очередь, приобрела уникальные черты, отличающие ее от всех других правовых систем (как национальных, так и международных). Внутренняя структура судебных инстанций в ЕС отражает их разное функциональное предназначение. Из-за того, что Суд справедливости выполняет конституционные функции, рассматривая наиболее важные для правопорядка ЕС иски институтов ЕС и государств-членов, а также преюдициальные обращения их национальных судов, его заседания проводятся в составе палат или в составе Большой палаты. В то же время Общий суд ведет производство по искам частных лиц, которые больше схожи с административными (правосудные функции), поэтому дела в Общем суде могут рассматриваться судьей единолично. В целом эволюция судебной системы ЕС, с одной стороны, отображает успехи европейской интеграции и эффективность механизмов судебной защиты, с другой – подтверждает необходимость усовершенствования этих

механизмов, что очень важно для теоретического осмысления практики Суда и тенденций развития судебной системы.

Ключевые слова: Европейский Союз, судебная система Европейского Союза, юрисдикция Суда справедливости ЕС, европейская интеграция.

Tatiana V. Komarova

*Department of International Law
Yaroslav Mudryi National Law University
Kharkiv, Ukraine*

ORGANIZATION OF THE JUDICIAL SYSTEM OF THE EUROPEAN UNION

Abstract. *The Court of Justice of the European Union, which as a part of the Court of Justice and the General Court has become the driving force, which helped in the establishment of European Union legal system, which in its turn acquired unique features, distinguishing it from other legal systems (national and international). The internal organization of judicial instances in EU reflects their different functional purposes. Due to the fact that The Court of Justice fulfills the constitutional functions, dealing with the most important for the EU legal order cases against EU institutions and Member States, and also preliminary references from their national courts, the Court of Justice is sitting in the chambers or in the Grand Chamber. In that time, the General Court manages the proceedings for claims of private persons, which are more similar to administrative functions that is why cases in the General Court can be carried out by the one judge. From the one hand, the evolution of the European Union judicial system reflects the success of European integration and effectiveness of the mechanisms of judicial protection, and, in the other shows the necessity of improvement these mechanisms, what is very important for theoretical understanding of the Court's practice and the tendencies of judicial system development.*

Keywords: the European Union, the judicial system of the European Union, the Jurisdiction of the Court of Justice of the European Union, the European integration.

ВСТУП

Судова система – одна з основних підвалин сучасних міжнародних демократичних інтеграційних систем. Європейський Союз не є винятком, тим паче, що він позиціонує себе саме як демократична організація¹, що опікується, у першу чергу, інтересами народів Європи, а не урядів. Внесок судової влади у розвиток ЄС не можна переоцінити [1, с. 254–287; 2, с. 171–202; 3, с. 188–208].

Коли ми ведемо мову про судову систему ЄС, доцільно встановити термінологічну ясність, оскільки остання редакція установчих договорів вводить таке поняття, як «Суд справедливості Європейського Союзу», який використовується

¹ У своїй промові перед Європейським парламентом 13 вересня 2017 р. Жан-Клод Юнкер, Президент Європейської комісії, якою він оголосив про початок глибокої реформи ЄС, дуже влучно висловився, що «демократичніший» Союз означає також і «ефективніший» Союз (Промова Ж.-К. Юнкера, 2017).

ся на позначення всієї судової системи ЄС (є комплексним) та уособлює судову владу Союзу. У свою чергу, Суд справедливості Європейського Союзу складається із Суду справедливості, Загального суду і спеціалізованих судових палат, а отже, коли йдеться про практику усіх судових ланок, то доцільніше говорити про практику Суду справедливості ЄС, який досить часто називають Судом ЄС, тобто застосовуючи для усієї судової системи Союзу загальну назву. Більш того, у судовій системі ЄС не закріплена жодна ієрархія: формально Суд справедливості не є головною інстанцією відносно Загального суду і спеціалізованих судових палат, тож, кожен із них робить відповідний внесок у розвиток правової системи Союзу. Саме тому ми вважаємо найдоцільнішим вживати на позначення судової влади у всьому Союзі саме поняття Суд ЄС як сукупність рівноцінних ланок єдиної судової системи.

При дослідженні судової системи ЄС варто зазначити, що інституційна система ЄС є унікальною, оскільки вона не схожа ані на організаційні системи класичних міжнародних організацій, ані на організацію влади у державах-членах. Це, безперечно, пов'язано із правовою природою ЄС. У доктрині права ЄС прийнято вирізняти три концепції правової природи ЄС: міжнародну, федеративну і змішану, або інтеграційну. Уже стало звичним, що перші дві концепції виявляються менш життєздатними, оскільки ЄС не можна в чистому вигляді віднести ані до класичних міжнародних міждержавних організацій, ані до федеративної держави, хоча, безумовно, багато запозичень з їх побудови існує. Найбільш доречною є характеристика ЄС як унікальної наднаціональної інтеграційної організації із своєю правовою системою *sui generis*. У зв'язку з цим виник такий термін, як «наднаціональний федералізм» [4, с. 1–27], який якраз і поєднує існування незалежних суверенних держав – членів ЄС із існуванням наднаціональної влади над ними суто у тих сферах, які вони передали до компетенції ЄС.

1. МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

З метою вирішення суперечок між суб'єктами європейської інтеграції, а також забезпечення цілісності та узгодженості права європейських інтеграційних організацій шляхом відповідного тлумачення його норм була створена Судова система ЄС. Забезпечення безконфліктної взаємодії норм права ЄС та внутрішнього права держав членів як передумови для нормального функціонування організаційно правового механізму європейської інтеграції, також стало важливим завданням судової системи ЄС. Питання присвячені функціонуванню судових установ ЄС досліджували багато вчених правознавців Р. Петрова, В. Опришко, Ж. Рідо, Н. Феннелі, В. Муравйова та ін.

Як відомо, Суд ЄС виконує функції касаційного, конституційного і частково адміністративного судів. Від кожної держави-члена до складу Суду входить один суддя, цим суддям допомагають вісім генеральних адвокатів. Обов'язком Генерального адвоката, який діє абсолютно неупереджено та незалежно, є по-

дання у відкритому суді обґрунтованих позицій у справах, які вимагають його участі. Термін повноважень усіх членів Суду – шість років. По його закінченні судді і генеральні адвокати, як правило, призначаються знову. Кількість повторних призначень не обмежена, так що деякі члени Суду перебувають у його складі десятиліттями. Слід додати, що посада генерального адвоката часто служить для призначення в майбутньому того, хто її обіймає, повноправним суддею. Часткова зміна суддів та Генеральних адвокатів відбувається кожні три роки. Відповідно, в цей період заміщуються посади половини суддів (вісім або сім) і генеральних адвокатів (чотири).

Суд ЄС виконує дві основні функції:

- перевіряє документи, видані європейськими інституціями та урядами, на відповідність договорам;
- на запит національних судів тлумачить право Спільноти.

При розгляді поданих справ, Суд ЄС зобов'язаний діяти як незалежний і неупереджений арбітр, який виносить свої рішення виключно за правовими мотивами, а не з міркувань політичної доцільності. У зв'язку з цим у правовій доктрині ЄС Суд ЄС часто характеризується як «неполітичний» інститут.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Унікальна правова природа ЄС впливає на структуру, цілі й функції усіх його інститутів, органів і агентств, а також поділ влади між ними. Не заглиблюючись у характеристику функцій кожного з інститутів ЄС, слід, однак, вказати, що Суд ЄС виконує декілька функцій, які не є звичними у розумінні міжнародного правосуддя, яке, як правило, зосереджено на спорах між державами, а права приватних осіб воно захищає іноді, лише із санкціонування на це державами. Отже, Суд ЄС виконує функції міжнародного, адміністративного, федерального, конституційного суду. Ця позиція підтримується як самим Судом ЄС, так і доктриною, яка прослідковує еволюцію Суду від міжнародного до конституційного та його, так би мовити, певну гібридизацію [5; 6; 7].

2.1 Функції судової влади в Європейському Союзі

Функції Суду ЄС знаходять своє відображення у його юрисдикції. Міжнародна юрисдикція полягає у можливості розгляду спорів між державами – членами ЄС і закріплена у ст. 273 Договору про функціонування ЄС. Так, Суд має юрисдикцію в будь-яких спорах між державами-членами, що пов'язані з предметом регулювання Договорів, якщо спір передано йому за спеціальною угодою між сторонами. Якщо держава-член не виконує зобов'язання за установчими договорами, то будь-яка інша держава-член може передати відповідну справу до Суду (ст. 259 Договору про функціонування ЄС). Проте слід зазначити, що з усього масиву практики Суду ЄС кількість позовів за міжнародною юрисдикцією є мізерною, оскільки держави досить неохоче вступають у відкриту конфронтацію

одна з одною. У оскарженні невиконання державами-членами своїх зобов'язань за установчими договорами більш активними є Комісія й опосередковано приватні особи, які можуть звернутися до Комісії, яка, у свою чергу, ініціює судове провадження за ст. 258 Договору про функціонування ЄС. Саме на Комісію покладений обов'язок контролювати дотримання державами – членами ЄС своїх зобов'язань за установчими договорами (ч. 1 ст. 17 Договору про ЄС). Приватні особи відіграють при цьому значущу роль, оскільки переважна більшість розслідувань Комісії ініціюється завдяки їх зверненням. Так, у 2016 р. до Комісії надійшло 3783 звернення від третіх осіб у порівнянні із 520 самостійно ініційованими розслідуваннями [8]. Цей факт є ще одним підтвердженням того, що правова система ЄС – це правова система, яка зорієнтована передусім на приватних осіб, а не на держави-члени.

Крім того, Суд ЄС може виконувати роль і міжнародного третейського суду, коли він реалізує свою юрисдикцію за ст. 271 Договору про функціонування ЄС й ухвалює рішення відповідно до арбітражних застережень, які містяться в контрактах, укладених ЄС або від його імені, незалежно від того, регулюється цей контракт публічним чи приватним правом.

Суд ЄС виконує функції адміністративного суду, здійснюючи захист прав приватних осіб та держав-членів від неправомірних дій (нелегітимних актів чи бездіяльності) інститутів, органів, агентств ЄС. У цій ролі Суд ЄС виступає найчастіше, оскільки за цим видом юрисдикції надходить найбільша кількість позовів. Крім того, йому відповідно до статей 263 і 265 Договору про функціонування ЄС дозволяється розглядати спори за позовами від інститутів ЄС і приватних осіб по оскарженню актів інститутів ЄС, а за ст. 268 Договору про функціонування ЄС – щодо відшкодування збитків, завданих інститутами або службовцями Союзу, у випадку позадоговірної відповідальності (аналіз цієї юрисдикції і процедур її реалізації [1, с. 254–287; 9, с. 17–31; 10; 11, с. 509–521; 12, с. 575–600; 13, с. 72–95; 14, с. 61–79; 15, с. 90–101; 16, с. 12; 17, с. 511–516]).

Найцікавішою є конституційна і федеральна юрисдикція Суду ЄС, що реалізовується у порядках, встановлених у ст. 263 Договору про функціонування ЄС, коли Суд здійснює перевірку актів Союзу на відповідність установчим договорам, які, по суті, виконують роль конституції ЄС, і ч. 11 ст. 218 Договору про функціонування ЄС щодо сумісності запланованої міжнародної угоди із установчими договорами. У зв'язку з цим можна навести приклад із ухваленням двох висновків Суду ЄС щодо приєднання Союзу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р., у яких Суд висловлює позицію про неможливість ЄС приєднатися до Конвенції через несумісність із положеннями установчих договорів [18; 19].

Конституційний контроль допомагає зберегти один із фундаментальних принципів права ЄС – його верховенство, що дозволяє успішно функціонувати наднаціональному правопорядку на рівні із 28 національними правопорядками.

У випадку із наведеним прикладом щодо неможливості приєднатися ЄС до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод Суд підкреслив, що за умови приєднання, у разі, коли права, гарантовані Хартією про основоположні права ЄС, кореспондуються із правами, гарантованими Конвенцією¹, можуть виникати випадки, коли Європейський суд з прав людини у змозі винести рішення, що будуть зобов'язувати інститути ЄС, а отже, і запроваджувати зовнішні механізми контролю, передбачені Конвенцією, і, зокрема, з боку Європейського суду з прав людини. Ця ситуація є такою, що протирічить верховенству, єдності й ефективності права ЄС.

У межах конституційної функції Суду слід виокремити його преюдиціальну юрисдикцію стосовно звернень національних судів щодо тлумачення установчих договорів, дійсності й тлумачення актів інститутів ЄС, органів або установ ЄС (ст. 267 Договору про функціонування ЄС). Саме ця юрисдикція Суду ЄС дозволила йому стати тим інститутом, що розвиває правопорядок Союзу. По суті, у цій процесуальній формі Суд ЄС розвинув базові принципи права ЄС, а саме: його прямої дії, верховенства права і відповідальності держав-членів за його порушення. Зважаючи на це, майже всі науковці називають преюдиціальну процедуру нарижним каменем усієї правової системи Союзу [20, с. 1–13; 21; 22, с. 5; 23, с. 1791–1796; 24, с. 1701–1726; 25, с. 1663–1700]. Саме завдяки преюдиціальній процедурі можемо говорити про конституціоналізацію права ЄС.

2.2 Організаційна структура судової системи Європейського Союзу

Маючи надшироку юрисдикцію, судова влада у ЄС набула відповідну організаційну структуру, яка відбиває функціональне спрямування кожної з її ланок. Так, у 1989 р. для розвантаження Суду справедливості був створений Суд першої інстанції (далі – СПІ), а для розвантаження СПІ у 2004 р. – спеціалізована судова палата, а саме Трибунал з питань цивільної служби ЄС (щодо результатів діяльності й ефективності Трибуналу з питань цивільної служби [26, с. 1873–1913]. Усе це дозволило судовій системі ЄС справлятися із великим масивом справ і підвищувати ефективність судочинства. Проте у 2016 р. влада ЄС прийняла рішення про припинення діяльності Трибуналу з питань цивільної служби ЄС, а у відповідь на це вдвічі збільшити суддівський корпус Загального суду (перейменованій СПІ), який перебрав на себе юрисдикцію Трибуналу. У цьому випадку вперше за історію існування Суду ЄС рішення стосувалося не створення нової ланки для розвантаження судів, а збільшення кількості суддів.

Отже, на теперішній час судова система у ЄС (Суд ЄС) складається із Суду справедливості та Загального суду. Однак передбачена можливість створення

¹ Прикладом такого кореспондування може бути те, що Загальний суд ЄС у рішенні по справі *Chalkor* визнав, що ст. 47 Хартії про основоположні права ЄС, яка гарантує групу прав щодо справедливого суду, є еквівалентною ст. 6 ЄКПЛ (рішення C-386/10).

спеціалізованих судових палат з окремих видів позовів або проваджень в особливих галузях.

Правова регламентація організації судової влади у ЄС здійснена безпосередньо в положеннях установчих договорів, а також у Статуті Суду ЄС (є невід'ємною частиною Договору про функціонування ЄС у вигляді Протоколу №3), Регламенті Суду справедливості та Регламенті Загального суду тощо.

До складу **Суду справедливості** входить один суддя від кожної держави-члена. Суду допомагають генеральні адвокати. На даний момент Суд справедливості складається із 28 суддів та 11 генеральних адвокатів. До складу **Загального суду** входить щонайменше один суддя від кожної держави-члена. Кількість суддів визначається Статутом Суду ЄС, в якому може передбачатися те, що Загальному суду допомагають генеральні адвокати. До 1 вересня 2016 р. до складу Загального суду входило по одному судді від кожної держави-члена, тобто 28 суддів, але після припинення існування Трибуналу з питань цивільної служби його склад було збільшено вдвічі. На це рішення вплинув ряд факторів, а саме: кількість нових справ, що надходили до Загального суду, наділеного широкою юрисдикцією, постійно збільшувалася; передання юрисдикції Трибуналу з питань цивільної служби, що припинив свою діяльність; занадто велика тривалість процесу розгляду справ, яка стала неприйнятною у контексті положень ст. 47 Хартії про основоположні права ЄС і ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод; зростання кількості правових актів інститутів, органів і агентств ЄС, з якими працює Загальний суд, а також ускладнення справ, які ініціюються перед ним, особливо у сферах конкуренції, державної допомоги й інтелектуальної власності. Тож, беручи до уваги посилення навантаження на Загальний суд та вищеназвані фактори, Парламент та Рада ЄС прийняли Регламент (ЄС, Євратом) 2015/2422 щодо внесення змін до Протоколу №3 Статуту Суду правосуддя ЄС від 16 грудня 2015 р. (*Регламент 2015/2422*). Відповідно до цих змін кількість суддів у Загальному суді фіксується на рівні 56 (по два судді від кожної держави-члена), і це збільшення суддівського корпусу відбувається у три етапи: 25 грудня 2015 р. призначаються 12 нових суддів; 1 вересня 2016 р. разом із переданням юрисдикції Трибуналу з питань цивільної служби до Загального суду переходять 7 суддів, які виконували у ньому обов'язки, а також персонал та усі технічні ресурси; 1 вересня 2019 р. дев'ять нових суддів мають обійняти посади без залучення нових членів секретаріату та іншого адміністративного персоналу. Такі реорганізаційні заходи мають слугувати забезпеченню ефективності діяльності Загального суду у поєднанні із принципом рівності усіх суддів.

Окремо хотілося б звернути увагу на положення Регламенту, яке рекомендує державам-членам впроваджувати гендерну рівновагу при призначенні суддів до Загального суду. Так, Регламент пропонує при частковому оновленні суддівського корпусу Загального суду призначати по одному чоловіку й одній жінці

від кожної держави-члена, але із дотриманням усіх вимог, встановлених установчими Договорами для процесу призначення.

На теперішній час у Загальному суді налічується 45 суддів. На відміну від Суду справедливості, у Загальному суді ще не був створений інститут генеральних адвокатів, хоча така можливість передбачена ч. 1 ст. 254 Договору про функціонування ЄС, але у виключних випадках роль генерального адвоката може виконувати суддя Загального суду.

2.3 Внутрішня побудова судових інстанцій у Європейському Союзі

Розглядаючи організацію судової системи ЄС, слід також зупинитися на внутрішній побудові судових інстанцій ЄС. Структури Суду справедливості та Загального суду певним чином схожі, але із тією відмінністю, що Суд справедливості завжди засідає колегіально, а у Загальному суді існує можливість вирішувати справи суддею одноособово. Це, знов-таки, відбиває різне функціональне призначення цих інстанцій. Так, Суд справедливості виконує конституційні функції, розглядаючи найважливіші для правопорядку ЄС позови інститутів ЄС, держав-членів та преюдиціальні звернення від їх національних судів, а Загальний суд – правосудні функції за позовами приватних осіб, провадження у таких справах більш схожі на адміністративні. Саме через це ст. 251 Договору про функціонування ЄС встановлює, що засідання Суду справедливості проводить у складі палат або у складі Великої палати згідно з правилами, встановленими для цих цілей у Статуті Суду ЄС. Якщо це передбачено Статутом, Суд може також засідати у повному складі. Щоправда, наведена стаття установчого Договору не закріплює кількісний склад палат, а відсилає до Статуту Суду ЄС. Диспозитивний характер цієї норми дозволяє легше пристосовуватися до змін членського складу ЄС, збільшення кількості суддів без внесення змін до установчих договорів, що є доволі довготривалим і часто заполітизованим процесом. Ці тонкощі були враховані державами-членами й інститутами ЄС під час впровадження Ніщцької реформи 2001 р. (детальніше щодо реформи судової системи, закладеної Ніщцьким договором [27, с. 499–523], адже до неї кількісний склад палат закріплювався безпосередньо в Договорі про Європейське співтовариство (колишня ст. 221 Договору про Європейське співтовариство зазначала, що Суд міг створювати колегії у складі трьох, п'яти і семи суддів).

Чинна редакція ст. 16 Статуту Суду ЄС встановлює, що **Суд справедливості** засідає у **палатах по три і п'ять суддів**, а кожна з них, у свою чергу, має обрати голову зі свого складу. Так, у палатах із п'яти суддів голови обираються з її складу строком на п'ять років із однією можливістю повторного переобрання, а в палатах із трьох суддів – на один рік.

Суд справедливості може засідати і у складі **Великої палати**, яка складається з п'ятнадцяти суддів при головуванні Голови Суду справедливості. Окрім Голо-

ви Суду справедливості, до складу Великої палати входять Віце-голова Суду справедливості, три голови палат з п'яти суддів. Суд засідає у складі Великої палати у разі, коли держава-член чи інститут ЄС, які виступають стороною у справі, вимагають цього. Саме Велика палата – це той структурний елемент у Суді справедливості, який розглядає найбільш важливі справи, що можуть стосуватися основ права ЄС, і саме тому до її складу входять найповажніші судді Суду. Раніше цю функцію виконував Суд у повному складі, але величезне навантаження і збільшення суддівського корпусу ускладнювали цю роботу.

До сказаного варто додати, що завдяки реструктуризації Суду на цей час знайдено баланс між ефективністю, якістю й оптимізацією процесу винесення ним рішень. Слід зауважити, що при запровадженні Ніццької реформи певні науковці висловлювали побоювання з приводу того, що закріплення такого складу Великої палати (наприклад, голів палат по п'ять суддів), навпаки, може заважати повноцінному функціонуванню Суду, оскільки голови палат мають відкладати там справи і брати участь у засіданнях Великої палати. Однак ці побоювання не виправдалися, і підтвердженням цьому може слугувати статистика, яка показує, що основний масив справ вирішується палатами, а кількість справ, розглянутих Великою палатою, не може становити загрози і блокувати діяльність палат. Так, у 2016 р. палатами по три судді було винесено 282 рішення¹, палатами по п'ять суддів – 300, Великою палатою – 54 [28].

Статут Суду передбачає можливість засідання Суду справедливості у **повному складі** у випадках, передбачених ч. 2 ст. 228 (звільнення Омбудсмена ЄС), ч. 2 ст. 245, ст. 247 (звільнення комісарів ЄС), ч. 6 ст. 286 (звільнення членів рахункової палати) Договору про функціонування ЄС. Крім того, якщо Суд кваліфікує ту чи іншу справу як винятково важливу, він може після заслуховування генерального адвоката прийняти рішення про направлення справи на вирішення повного складу Суду справедливості. Зрозуміло, у повному складі Суд справедливості засідає у виняткових випадках. У середньому це становить по одній справі на рік, а іноді – жодної. Так, у 2016 р. жодної справи не було вирішено повним складом Суду справедливості.

Щодо складу **Загального суду**, то установчий Договір обмежується констатацією того, що положення договорів щодо Суду справедливості застосовуються до Загального суду, якщо Статутом Суду ЄС не передбачено інше. Звертаючись до Статуту, можемо побачити схожість із вищезазначеними особливостями, оскільки ст. 40 закріплює, що Загальний суд засідає у **палатах по три і п'ять суддів**. Так само в палатах із п'яти суддів голови обираються з її складу строком на п'ять років із однією можливістю повторного переобрання, а в палатах із трьох суддів – на один рік.

¹ У даному контексті термін «рішення» використовується для загального позначення всіх актів, винесених Судом: як рішень, та і висновків та наказів.

В окремих випадках, визначених Регламентом Загального суду, він може засідати у **повному складі** або суддя засідає **одноособово**. Також Регламент встановлює випадки, коли Загальний суд засідає у **Великій палаті**, яка складається з п'ятнадцяти суддів. Так, відповідно до Регламенту Загального суду, коли справа є складною з правової точки зору або становить виключну важливість, або має надзвичайні обставини, вона може бути передана на розгляд Великої палати, яка складається із п'ятнадцяти суддів, або палаті з п'яти чи палаті з іншим кількісним складом суддів – це може бути як менший, так і більший склад (ст. 28 Регламенту Загального суду). Таке рішення приймає пленум Загального суду на пропозицію палати, яка розглядає справу, або Голови Загального суду на будь-якій стадії розгляду за власною ініціативою або за клопотанням сторони по справі. У випадку, коли держава-член або інститут ЄС, які є стороною по справі, просять про це, справа має розглядатися у палаті, не меншій ніж п'ять суддів.

Щодо одноособового розгляду справ у Загальному суді, то це стало новаторством, яке планувалося як таке, що дозволить подолати судову кризу у ЄС, пов'язану із строками розгляду справ. Із такою ініціативою виступив сам Суд ЄС, вказуючи на велике навантаження і вбачаючи у відході від принципу колегіальності можливість розгляду більшої кількості справ. Крім того, Суд відмітив, що більшість держав – членів ЄС користується такою процедурою в національному судочинстві, що, у свою чергу, допомагає їм розвантажити судову систему. Хоча інститути ЄС, зокрема, Парламент, Комісія і Рада, поставилися до цієї пропозиції дуже скептично [29], відповідне рішення було прийняте.

Стаття 29 (3) Регламенту Загального суду встановлює виключний перелік випадків, коли справа може бути делегована до одноособового розгляду судді. Так, коли справа передана на розгляд палати у складі трьох суддів і суддя-доповідач вважає, що вона не становить складності по питаннях права або фактів, а також що вона не є важливою, то ця справа може бути делегована до одноособового розгляду у випадках:

1) позовів проти рішень Апеляційного органу Офісу з інтелектуальної власності ЄС та тих, які стосуються застосування правил режиму інтелектуальної власності (ст. 171 Регламенту Загального суду);

2) позовів фізичних і юридичних осіб щодо скасування нелегітимного правового акта ЄС (ч. 4 ст. 263 Договору про функціонування ЄС), щодо нелегітимної бездіяльності інститутів ЄС (ч. 3 ст. 265 Договору про функціонування ЄС), позовів про відшкодування збитків, завданих установами або службовцями ЄС, у разі позадоговірної відповідальності (ст. 268 Договору про функціонування ЄС), спорів між ЄС і його службовцями (ст. 270 Договору про функціонування ЄС) у разі, якщо на розгляд виносяться питання, по яких вже існує практика, або якщо справа становить частину серії справ, по одній з яких рішення вже винесене;

3) справа стосується арбітражного застереження, що міститься у контракті (ст. 272 Договору про функціонування ЄС).

Як видно, рішення про одноособовий розгляд справи суддею може бути прийняте лише щодо справи, яка призначена до розгляду палаті з трьох суддів. Розподіл справ по палатах є індикатором важливості тих юридичних питань, які в них піднімаються. Тож, якщо справа розподілена до розгляду в палаті п'яти суддів, у Великій палаті або тим більше до розгляду повним складом Суду, то сам цей факт свідчить про її складність і важливість, а це, по суті, робить неможливим її розгляд одним суддею. При цьому установчими договорами визначено ряд випадків, коли одноособовий розгляд справи заборонений:

1) коли позов стосується анулювання акта загального застосування;

2) у спорах між ЄС та його службовцями (ст. 270 Договору про функціонування ЄС), які базуються на актах загального застосування, якщо ані Суд справедливості, ані Загальний суд ще не виносили подібних рішень;

3) коли справа стосується імплементації правил щодо конкуренції або контролю за злиттям, щодо державної допомоги, заходів захисту торгівлі, організації спільного сільськогосподарського ринку.

Рішення про делегування розгляду справи одноособово має бути прийняте колегією з трьох суддів після заслуховування сторін по справі. У разі заперечень з боку держав-членів або інститутів ЄС, які є сторонами у справі, делегування відбутися не може¹. Крім того, якщо вже після делегування суддя, якому передана справа на одноособовий розгляд, вирішить, що вже не існує достатніх підстав для цього делегування, він має повернути справу назад до палати. Усі ці правила покликані служити фільтром і певним бар'єром від передачі суттєвих для правопорядку ЄС справ на одноособовий розгляд і збереженню таким чином єдності права ЄС.

Статистика Загального суду 2016 р. щодо винесення рішень показує таке: палатами по три судді було винесено 654 рішення², палатами по п'ять суддів – 12, одноособово – 5, як Велика палата, так і Загальний суд у повному складі не засідали жодного разу [28]. Тож, побоювання, що одноособовий розгляд справ може підірвати єдність практики Загального суду, не справдилися, оскільки самі сторони з великою обережністю ставляться до такої процедури і, таким чином, приблизно 1% справ вирішується суддею одноособово. Крім того, сам Регламент Загального суду встановлює цілий комплекс обмежувальних вимог. Так, більшість справ, які розглядаються Загальним судом, стосується правил

¹ Із цього приводу окремо хочеться підкреслити, що приватні особи не мають важелів впливу на рішення про одноособовий розгляд справи, оскільки Регламент надав таку прерогативу лише так званім «привілейованим позивачам» – державам-членам та інститутам ЄС. У цьому можна вважати певну процесуальну нерівність процесуальних суб'єктів.

² У даному контексті термін «рішення» використовується для загального позначення всіх актів, винесених Судом: як рішень, так і висновків і наказів.

конкуренції, а ч. 4 ст. 29 Регламенту Загального суду забороняє делегування цього виду справ до одноособового розгляду, хоча заради справедливості слід відмітити, що не всі вони стосуються складних юридичних питань, і сподівання Суду ЄС щодо свого розвантаження завдяки одноособовому розгляду, на жаль, не виправдалися.

Показовим є також те, що і практика одноособового розгляду справ у Загальному суді теж не посприяла збільшенню таких справ. Прикладом може слугувати справа *Liberos v. Commission*, яка полягала в тому, що службовець ЄС, який працював за строковим контрактом, звернувся до Загального суду із трудовим спором щодо анулювання рішення Комісії. Колегією у складі трьох суддів було прийняте рішення про розгляд цієї справи суддею одноособово на підставі того, що це був службовий спір, який не становить важливості для правопорядку ЄС. Суддею по справі призначений Голова Загального суду Вестердорф Б. (Vesterdorf B.). Він виніс рішення у справі не на користь позивача (*рішення T-29/97*), який після цього оскаржив його у Суді справедливості. Останній, у свою чергу, задовольнив апеляцію і переглянув справу, у результаті чого виніс рішення на користь позивача [30]. Суд справедливості зазначив, що Регламент Загального суду забороняє розглядати справу Загальному суду в одноособовому складі, якщо справа стосується акта загального застосування, і розтлумачив, що позивач у своєму позові посилався на норми посадового регламенту, які можна вважати нормами загального застосування. Суд справедливості послався на усталену практику Суду ЄС щодо визначення актів загального застосування, яка встановлює, що актами загального застосування є ті, що стосуються об'єктивно визначеної ситуації та які породжують правові наслідки для категорій осіб, визначених загально або абстрактно [31; 32]. Посадовий регламент підпадає під це визначення, оскільки створює права й обов'язки для усіх службовців ЄС, які і є тією загально визначеною категорією осіб. Саме тому Суд справедливості визнав нелегітимним одноособовий розгляд цієї справи у Загальному суді. Звісно, це рішення значно обмежило в подальшому можливість розгляду службових спорів одноособово.

Одноособовий розгляд справ загальним судом спрямовується, перш за все, на скорочення строків розгляду справ. Разом із тим виявилось, що ця процедура є недосконалою, оскільки рішення про одноособовий розгляд справи має бути ухвалене колегією, яка для цього має ознайомитися і вивчити обставини справи, щоб знайти достатньо підстав для відповідного рішення. Це не може не забирати достатньо часу у суддів, затягує судочинство. Цьому сприяє і можливість судді на будь-якому етапі розгляду справи повернути її колегії. Тож, самі судді, розуміючи, яке додаткове навантаження вони можуть отримати, із великою насторогою відносяться до подібних рішень, і тому Загальний суд дуже рідко вдається до одноособового розгляду справ.

Хотілося б звернути увагу і на те, що в межах Загального суду існує установлена практика спеціалізації палат за певними позовами. Згідно зі ст. 25 Регламенту Загальний суд самостійно може встановлювати критерії розподілу справ поміж палатами, а також указати одну чи більше палат, відповідальних за розгляд і вирішення справ у спеціальних сферах. Так, у Загальному суді існує палата, яка спеціалізується на розгляді спорів щодо інтелектуальної власності у ЄС, зокрема, щодо торговельних марок ЄС. Хоча з огляду на можливість створення третьої судової ланки у ЄС, а саме спеціалізованих судів, і навіть існування такої практики (Трибунал з питань цивільних спорів), логічніше було б створювати нові суди відповідно до цієї спеціалізації. Більш того, у Регламенті Загального суду існують окремі положення щодо процедурних моментів справ цієї категорії.

Тривалий час в ЄС розглядається питання про створення спеціалізованого суду при Загальному суді – Патентного суду (аналіз проекту створення Патентного суду ЄС [32, с. 18]. Згідно зі ст. 262 Договору про функціонування ЄС Рада може приймати рішення про надання Суду ЄС юрисдикції по справах, що стосуються права промислової власності ЄС. У 1979 р. Комісія розробила Люксембурзьку патентну конвенцію Співтовариства, намагаючись ввести тим самим єдиний патент для всього Співтовариства, а потім і для ЄС, але ця Конвенція досі не підписана державами-членами, оскільки вони не можуть дійти згоди по ряду питань. У 2003 р. Комісія звернулася до Ради з пропозицією про створення Патентного суду Співтовариства до 2010 р. та надання йому юрисдикції щодо врегулювання юридичних спорів відносно патентів. Проблема створення нової судової палати полягає в тому, що члени Європейської патентної конвенції 1973 р., до складу яких входять і держави – члени ЄС, підготували у 2004 р. проект Угоди щодо заснування незалежного від ЄС Європейського патентного суду, який буде вирішувати спори, пов'язані з порушеннями та дійсністю Європейських патентів, тобто такого суду, який матиме юрисдикцію, котрою планується наділити Патентний суд ЄС. Обидві сторони чекають, які кроки зробить протилежна сторона, щоб не створити зони паралельної компетенції, тобто ці питання ще мають вирішити інститути ЄС разом із державами-членами, але скоріше за все це відбуватиметься у рамках посиленої співпраці, а не в межах виключної компетенції ЄС.

Організація судової системи в цілому ЄС, а також склад окремих судових ланок має специфіку також і тому, що в них запроваджений інститут генеральних адвокатів, які входять до корпусу Суду справедливості і можуть бути призначені й для Загального суду. Хоча ст. 252 Договору про функціонування ЄС встановлює, що Суду справедливості допомагають вісім генеральних адвокатів, з 2015 р. у Суді справедливості їх 11, оскільки Лісабонський договір передбачив можливість збільшення їх кількості за рішенням Ради на прохання Суду. Саме таке рішення прийняте Радою у 2015 р. Генеральні адвокати, на відміну

від суддів Суду ЄС, не представляють національні правові системи держав – членів ЄС, тож, не існує прив'язки їх кількості до кількості країн – членів Союзу. Однак певні держави закріпили за собою право призначати від себе постійних генеральних адвокатів, така прерогатива з'явилася на рівні звичаєвого права. Так, при створенні Суду ЄСВС до його складу входило два генеральних адвокати від Франції і Німеччини, а з приєднанням Італії, Великої Британії та Іспанії постійні генеральні адвокати почали призначатися і від цих країн. Із подальшим розширенням співтовариств і ЄС всі інші держави-члени отримували право призначати генеральних адвокатів від себе на ротаційній основі. У 2009 р. із набуттям чинності поправок Лісабонського договору, а саме Декларації щодо ст. 252 Договору про функціонування ЄС стосовно кількості генеральних адвокатів у Суді справедливості, офіційно було закріплено, що крім Франції, Німеччини, Італії, Іспанії та Великої Британії, своїх постійних генеральних адвокатів буде призначати ще й Польща. Таким чином, корпус генеральних адвокатів Суду правосуддя формують шість генеральних адвокатів від зазначених держав та п'ять, призначених іншими державами-членами за ротаційною системою.

ВИСНОВКИ

Розглянувши особливості організації судової системи ЄС, можна зробити висновок, що теперішня її структура сприяє ефективному виконанню різних функцій судової влади в ЄС. Генеза ж судової системи ЄС демонструє, що зміни відбувалися у напрямі оптимізації виконання тих завдань, які покладаються на кожну ланку окремо. Так, якщо говорити про конституційні функції, то їх виконує Суд справедливості ЄС, який розглядає справи у палатах по три і п'ять суддів, у Великій палаті або у повному складі. У випадку із Загальним судом, який виконує здебільшого функції адміністративного суду, варто зазначити, що він може розглядати справи у палатах по три і п'ять суддів, у повному складі, у Великій палаті або суддя засідає одноособово. Тим самим наголошується, що важливість цих справ для функціонування правопорядку ЄС не є настільки високою, оскільки всі заходи покликані служити фільтром і певним бар'єром від передачі суттєвих для правопорядку ЄС справ на одноособовий розгляд та збереженню єдності права ЄС.

Отже, поступово практика застосування права ЄС ставить перед судовою системою нові виклики, з якими вона за допомогою постійних реформ успішно справляється.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Комарова Т. В. Юрисдикція Суду Європейського Союзу : монографія / Т. В. Комарова. – Харків : Право, 2010. – 360 с.
- [2] Яковюк І. В. Історія європейської інтеграції від Римської імперії до Європейського Союзу : монографія / І. В. Яковюк, Т. М. Анакіна, О. Я. Трагнюк, Т. В. Комарова. – Київ : Ред. журн. «Право України», 2012. – 208 с.

- [3] Правовые проблемы определения и реализации государственного суверенитета на современном этапе : монография / под ред.: А. К. Сквикова, И. В. Яковюка. – Москва : ООО «НИПКЦ Восход-А», 2010. – 320 с.
- [4] Von Bogdandy A. The European Union as a Supranational Federation: a Conceptual Attempt in the Light of the Amsterdam Treaty / A. Von Bogdandy // *Columbia Journal of European Law*. – 2000. – Vol. 6. – No 1. – P. 1–27.
- [5] O’Neil A. Decisions of the European Court of Justice and their Constitutional Implications / A. O’Neil. – London : Butterworth, 1994. – 227 p.
- [6] Craig P. The Evolution of EU Law / P. Craig. – Oxford : OUP, 1999. – 341 p.
- [7] Dashwood A. The Future of the Judicial System of the European Union / A. Dashwood, A. Johnson. – Oxford : Hard Publishing, 2001. – 318 p.
- [8] Звіт Комісії «Щодо моніторингу застосування права ЄС». – 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=COM%3A2017%3A370%3AFIN&from=EN>.
- [9] Neuwahl N. Article 173 Paragraph 4 EC: Past, Present and Possible Future / N. Neuwahl // *European Law Review*. – 1996. – No 21. – P. 17–31.
- [10] Ward A. Judicial Review and the Rights of Private Parties in EC Law / A. Ward. – Oxford : Oxford University Press, 2000. – 443 p.
- [11] Arnulf A. 1952–2002: Plus ça Change / A. Arnulf // *European Law Review*. – 2002. – Vol. 27. – P. 509–521.
- [12] Usher J. A. Direct and Individual Concern – An Effective Remedy or a Conventional Solution / J. A. Usher // *European Law Review*. – 2003. – Vol. 28. – No 5. – P. 575–600.
- [13] Albers-Lorens A. The Standing of Private Parties to Challenge Community Measures: Has the European Court Missed the Boat? / A. Albers-Lorens // *Cambridge Law Journal*. – 2003. – Vol. 62. – No 1. – P. 72–95.
- [14] Van den Broek K. A Long Hot Summer for Individual Concern? The European Court’s Recent Case Law on Direct Actions by Private Parties ... and a Plea for a Foreign Affairs Exception / K. Van den Broek // *Legal Issues of Economic Integration*. – 2003. – Vol. 30. – No 1. – P. 61–79.
- [15] Ragolle F. Access to Justice for Private Applicants in the Community Legal Order: Recent (R)evolutions / F. Ragolle // *European Law Review*. – 2003. – Vol. 28. – No 1. – P. 90–101
- [16] Biernat E. (2003). The Locus Standi of Private Applicants under article 230 (4) EC and the Principle of Judicial Protection in the European Community [Електронний ресурс] : Jean Monnet Working Paper 12. – Режим доступу: <https://www.montesquieu-instituut.nl/9353202/d/onderzoekspapers/2009/stratieva.pdf>.
- [17] Koch C. Locus Standi on Private Applicants under the EU Constitution: Preserving Gaps in the Protection of Individuals’ Right to an Effective Remedy / C. Koch // *European Law Review*. – 2005. – Vol. 30. – No 4. – P. 511–516.
- [18] Рішення 2/1994 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:3568c114-591b-4373-bb72-53523ffd70ce.0002.03/DOC_1&format=PDF.
- [19] Рішення 2/2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=160882&doclang=EN>.
- [20] Mancini F. From CILFIT to ERT: The Constitutional Challenge Facing the European Court / F. Mancini, D. Keeling // *Yearbook of European Law*. – 1991. – No 11. – P. 1–13.
- [21] De Burca G. The European Court of Justice / G. De Burca. – New York : Oxford University Press, 2001. – 284 p.

- [22] Комарова Т. Преюдиціальні рішення Європейського Суду у механізмі реалізації права ЄС / Т. Комарова / Юрид. вісн. України. – 2004. – Вип. 36. – № 480. – С. 5.
- [23] Cartabia M. Europe as a Space of Constitutional Interdependence: New Questions about the Preliminary Ruling / M. Cartabia // German Law Journal. – 2015. – Vol. 16. – No 6. – P. 1791–1796.
- [24] Astresses P.-V. The Return of the Huron, or Naïve Thoughts on the Handling of Article 267 TFEU by Constitutional Courts when Referring to the Court of Justice / P.-V. Astresses // German Law Journal. – 2015. – Vol. 16. – 6. – P. 1701–1726.
- [25] Lacchi C. Review by Constitutional Courts of the Obligation of National Courts of Last Instance to Refer a Preliminary Question to the Court of Justice of the EU / C. Lacchi // German Law Journal. – 2015. – Vol. 16. – No 6. – P. 1663–1700.
- [26] Kraemer H. The European Union Civil Service Tribunal: a New Community Court Examined After Four Years of Operation / H. Kraemer // Common Market Law Review. – 2009. – No 46. – P. 1873–1913.
- [27] Johnston A. Judicial Reform and the Treaty of Nice / A. Johnston // Common Market Law Review. – 2001. – No 38. – P. 499–523.
- [28] Lavranos N. The New Specialized Courts within the European Judicial System / N. Lavranos // European Law Review. – 2005. – Vol. 30. – No 2. – P. 261–272.
- [29] Законодавча резолюція Європейського Парламенту 5713/1999 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P5-TA-2000-0041+0+DOC+XML+V0//EN#BKMD-12>.
- [30] Рішення T-29/97. *Liberos v Commission* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?jsessionid=9ea7d2dc30db274dad3b88ad40288a89f82a8647874a.e34KaxiLc3qMb40Rch0SaxqTbNz0?text=&docid=102499&pageIndex=0&doclang=EN&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=48154>.
- [31] Рішення по об'єднаних справах 789/79, 790/79. *Calpak and Società Emiliana Lavorazione Frutta v Commission*. European Court Report. 1980. 1949 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61979CJ0789>.
- [32] Рішення C-41/99 P. *Sadam Zuccherifici and Others v Council*. European Court Report. 2001. I-4239 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/ALL/?uri=ecli:ECLI:EU:C:2002:462>.

REFERENCES

- [1] Komarova, T. V. (2010). *The Jurisdiction of the European Court of Justice: monography*. Kharkiv: Pravo.
- [2] Yakoviuk V. I. (2012). *The History of the European integration from Rome empire till the European Union: monography*. Kyiv: Pravo Ukraini.
- [3] Skovikova, A., Yakoviuk, I. (2010). *The legal problems of definition and realization of state sovereignty on modern stage: monography*. Moscow: NIPKC Voshod-A.
- [4] Von Bogdandy, A. (2000). The European Union as a Supranational Federation: a Conceptual Attempt in the Light of the Amsterdam Treaty. *Columbia Journal of European Law*, 6(1), 1–27.
- [5] O'Neil, A. (1994). *Decisions of the European Court of Justice and their Constitutional Implications*. London: Butterworth.
- [6] Craig, P. (1999). *The Evolution of EU Law*. Oxford: OUP.
- [7] Dashwood, A. & A. Johnson (2001). *The Future of the Judicial System of the European Union*. Oxford: Hard Publishing.

- [8] Report from the Commission (2016). “*Monitoring the application of European Union law 2016 Annual Report*”. Retrieved from <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=COM%3A2017%3A370%3AFIN&from=EN>
- [9] Neuwahl, N. (1996). Article 173 Paragraph 4 EC: Past, Present and Possible Future. *European Law Review*, 21, 17–31.
- [10] Ward, A. (2000). *Judicial Review and the Rights of Private Parties in EC Law*. Oxford: Oxford University Press.
- [11] Arnall, A. (2002). 1952–2002: Plus ça Change. *European Law Review*, 27, 509–521.
- [12] Usher, J. A. (2003). Direct and Individual Concern – An Effective Remedy or a Conventional Solution. *European Law Review*, 28(5), 575–600.
- [13] Albers-Lorens, A. (2003). The Standing of Private Parties to Challenge Community Measures: Has the European Court Missed the Boat? *Cambridge Law Journal*, 62(1), 72–95.
- [14] Van den Broek, K. (2003). A Long Hot Summer for Individual Concern? The European Court’s Recent Case Law on Direct Actions by Private Parties ... and a Plea for a Foreign Affairs Exception. *Legal Issues of Economic Integration*, 30(1), 61–79.
- [15] Ragolle, F. (2003). Access to Justice for Private Applicants in the Community Legal Order: Recent (R)evolutions. *European Law Review*, 28(1), 90–101
- [16] Biernat, E. (2003). The Locus Standi of Private Applicants under article 230 (4) EC and the Principle of Judicial Protection in the European Community. Jean Monnet Working Paper 12. Retrieved from <https://www.montesquieu-instituut.nl/9353202/d/onderzoekspapers/2009/stratieva.pdf>
- [17] Koch, C. (2005). Locus Standi on Private Applicants under the EU Constitution: Preserving Gaps in the Protection of Individuals’ Right to an Effective Remedy. *European Law Review*, 30(4), 511–516.
- [18] Opinion 2/1994. Retrieved from http://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:3568c114-591b-4373-bb72-53523ffd70ce.0002.03/DOC_1&format=PDF
- [19] Opinion 2/2013. Retrieved from <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=160882&doclang=EN>
- [20] Mancini, F. & Keeling, D. (1991). From CILFIT to ERT: The Constitutional Challenge Facing the European Court. *Yearbook of European Law*, 11, 1–13.
- [21] De Burca, G. (2001). *The European Court of Justice*. New York: Oxford University Press.
- [22] Komarova, T. (2004). The Preliminary Rulings of the European Court of Justice in the mechanism of realization of the EU law. *Legal Bulletin of Ukraine*, 36(480), 5.
- [23] Cartabia, M. (2015). Europe as a Space of Constitutional Interdependence: New Questions about the Preliminary Ruling. *German Law Journal*, 16(6), 1791–1796.
- [24] Astresses, P.-V. (2015). The Return of the Huron, or Naïve Thoughts on the Handling of Article 267 TFEU by Constitutional Courts when Referring to the Court of Justice. *German Law Journal*, 16(6), 1701–1726.
- [25] Lacchi, C. (2015). Review by Constitutional Courts of the Obligation of National Courts of Last Instance to Refer a Preliminary Question to the Court of Justice of the EU. *German Law Journal*, 16(6), 1663–1700.
- [26] Kraemer, H. (2009). The European Union Civil Service Tribunal: a New Community Court Examined After Four Years of Operation. *Common Market Law Review*, 46, 1873–1913.
- [27] Johnston, A. (2001). Judicial Reform and the Treaty of Nice. *Common Market Law Review*, 38, 499–523
- [28] Lavranos, (2005). N. The New Specialized Courts within the European Judicial System. *European Law Review*, 30(2), 261–272.

- [29] European Parliament legislative resolution on the proposal for a Council decision amending Decision 88/591/EEC, Euratom establishing a Court of First Instance of the European Communities (5713/1999 – C5-0020/1999–1999/0803(CNS)). Retrieved from <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P5-TA-2000-0041+0+DOC+XML+V0//EN#BKMD-12>.
- [30] Case T-29/97. *Liberos v Commission*. Retrieved from <http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?jsessionid=9ea7d2c30db274dad3b88ad40288a89f82a8647874a.e34KaxiLc3qMb40Rch0SaxqTbNz0?text=&docid=102499&pageIndex=0&doclang=EN&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=48154>
- [31] Joined cases 789/79, 790/79. *Calpak and Società Emiliana Lavorazione Frutta v Commission*. *European Court Report*. 1980. 1949. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61979CJ0789>
- [32] Case C-41/99 P. *Sadam Zuccherifici and Others v Council*. *European Court Report*. 2001. I-4239. Retrieved from <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/ALL/?uri=ecli:ECLI:EU:C:2002:462>

Тетяна В'ячеславівна Комарова

Кандидат юридичних наук

Докторантка кафедри міжнародного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

61024, вул. Пушкінська, 77, Харків, Україна,

Татьяна Вячеславовна Комарова

Кандидат юридических наук

Докторантка кафедры международного права

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

61024, ул. Пушкинская, 77, Харьков, Украина

Tatiana V. Komarova

Candidate of Legal Sciences, Doctoral Student

Department of International Law

Yaroslav Mudryi National Law University

61024, 77 Pushkinska Str., Kharkiv, Ukraine

Рекомендоване цитування: Комарова Т. В. Організація судової системи Європейського Союзу / Т. В. Комарова // Вісник Національної академії правових наук України. – 2018. – Т. 25. – № 1. – С. 79–96.

Suggested Citation: Komarova, T. V. (2018). Organization of the judicial system of the European Union. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 25(1), 79–96.

Стаття надійшла / Article arrived: 11.02.2018

Доопрацьовано / Revised: 19.03.2018

Схвалено до друку / Accepted: 03.04.2018